

מסכת ראש השנה פרק א'

- משנה א'** – "ארבעה ראשי שנים הם" – ארבעה זמנים שבהם יש התחלה של שנה לדברים מסוימים.
- א'** – "באחד בניסן ראש השנה למלכים" – היינו מלכי ישראל, שנהגו לכתוב בשטרות שני המלך.
- (2) "זלרגלים"** – הנודר לביהמ"ק ולא הביא בזמן עובר בבל תאחר, ומהו זמנו יש בזה ג' שיטות: (1) כשעובר רגל הראשון, (2) שעובר ג' רגלים, (3) שיטת ר"ש שיעבור ג' רגלים כסדרן, ומשנתנו כר' שמעון וקאמר מתי הרגל הראשון, פסח.
- ויוצא דפעמים עובר בבל תאחר לאחר ג' רגלים, כגון שנדר קודם פסח, ופעמים שעובר לאחר ד' רגלים, שנדר קודם סוכות, ופעמים שעובר לאחר ה' רגלים, שנדר קודם שבועות.
- [הערה: א' בניסן קאי רק אמלכים, ורגלים היינו בחודש ניסן ור"ה שלו בפסח].
- (3) "באחד באלול"** – מי שיש לו עשר בהמות שנולדו בשנה זו צריך להפריש מעשר בהמה, שמעבירם בפתח צא, והעשירי יהיה קודש לדי, והנולדים בשנה אחרת אין מעשרין ואין מצטרפין משנה על חברתה, וקאמר התנא מתי מתחיל שנה חדשה, באחד באלול. ולדעת ר"א ור"ש השנה החדשה מתחלת בתשרי.
- (4) "באחד בתשרי"** – א) לשנים: גם לענין שדנים בו את האדם, וגם לשני מלכי הגוים שכותבים בשטרות.
- ב) לשמיטין: שאסור בעבודת הקרקע, ושאר ההלכות.

ג) ליובלות: ארבעה דברים יש ביובל – 1) איסור עבודת הקרקע, 2) תקיעת שופר, 3) שחרור עבדים, 4) שדות חוזרות לבעליהם, [ויש להוסיף דאף שבתורה כתוב שביוהכ"פ שחרור עבדים והשדות חוזרים, מ"מ מר"ה כבר אין האדון משתעבד בעבדו].

ד) לנטיעה: לענין ערלה, שהנוטע עץ, שנה ראשונה של ערלה מסתיימת בא' תשרי, ובתנאי שנטעם 44 יום קודם ר"ה [= ט"ו אב], והטעם לכך, דשבועיים לוקח לקליטה של העץ באדמה, ועוד חודש, שחודש בשנה חשוב שנה.

ה) לירקות: ישנם 6 שנים שנוהג בהם מעשרות, בשנה ראשונה שניה רביעית וחמישית שאחר שמיטה נוהג מעשר שני [וסימנך אבדה] ושנה שלישית ושישית נוהג מעשר עני.

ולענין שני דברים ר"ה לירקות – 1) שאין מעשרין מירקות שנקטפו לפני ר"ה על ירקות שנקטפו לאחר ר"ה, 2) שמשנתה אז המעשרות, שני ועני.

– 5) "באחד בשבט – לענין ג' דברים, א) ערלה: ששנה שלישית של ערלה מסתיימת בשבט, ב) שאין מעשרין פירות שחנטו לפני שבט על פירות שחנטו לאחר שבט, ג) שמשנתה המעשרות, שני, ועני, לב"ש הזמן הוא בא' בשבט, ולב"ה הזמן הוא בט"ו בשבט. ראש השנה לאילן כדברי ב"ש, זב"ה אומרים בחמשה עשר בו"

– לסיכום: במשנה מוזכר באמת חמשה ראשי שנים, אך לא לפי כל הדעות יש את כל החמשה, ולפי כולם יש לפחות ארבעה, והיינו לפי שיטת ר"ש דלרגלים יש ר"ה, משום שצריך כסדרן, הוא סובר שלמעשר בהמה אין ר"ה נפרד, אלא באחד בתשרי. והתנאים הסוברים שלא צריך כסדרן, א"כ אין ר"ה לרגלים, אך יש ר"ה למעשר בהמה באחד באלול.

- משנה ב'** – "בארבעה פרקים
העולם נידון"
בארבעה זמנים בשנה, ד' דברים מסוימים.
- משנה ג'** – "בפסח על
התבואה"
בפסח התבואה כבר בשלה, וא"כ דנים האם התבואה שיקצרו תרקב או לא, וכן התבואה של חורף הבא אם תצליח.
- (2) "בעצרת על
פירות האילן"
בשבעות דנים על הפירות שגדלו ושיגדלו.
- (3) "בראש השנה כל
באי העולם עוברין
לפניו כבני מרון"
בראש השנה כל אנשי העולם עוברים בר"ה לפני הקב"ה, וה' דן כל אחד בנפרד "כבני מרון" כמו כבשים העוברים אחד אחד [בארמית כבשים = אמרים], [אף שהזכרנו לעיל שיש ד' ראשי שנים, אך סתם ר"ה היינו א' תשרי].
- "שנאמר היוצר יחד
לבם המבין אל כל
מעשיהם"
המשנה מביאה ראיה מהפסוק – והראיה היא מהתחלת הפסוק "ממכון שבתו השגיח אל כל יושבי הארץ" ה' דן ומשגיח על כל אחד בנפרד, ומוסיפה המשנה את המשך הפסוק "היוצר יחד לבם" דאף שהשם דן כל אחד בנפרד מ"מ כולם נסקרים בסקירה אחת.
- (4) "ובחג נדונין על
המים"
סתם חג היינו חג הסוכות, שאז ד' דן על המים של כל השנה.
- משנה ג'** – "על שישה חדשים
השלוחין יוצאין"
כאן מדובר על השלוחין היוצאים לגולה להודיע לכולם שבי"ד קדשו את החודש – ועל שליחות זו אין מחללין שבת.
- "על אב מפני
התענית"
ויש לשאול מדוע לא יצאו על תמוז וטבת מפני התענית? משום שת"ב הוא צום חמור.
- "על כסלו מפני חנוכה
ועל אדר מפני
הפורים"
אף על החגים שהם מזרובן יצאו השלוחים להודיע. [הערה: נס חג הפורים היה קודם לנס חג החנוכה, וכאן נקט כסדר החדשים].

- "על אלול מפני ר"ה" משום שרוב השנים אלול חסרה, א"כ יספרו כ"ט יום.
- "על אייר מפני פסח קטן משום שרק נוהג יום אחד, וכן לא נוהג בו כל הלכות פסח, כמו כן קרוי "פסח שני", משום שעושים אותו בחודש השני.

ויש לשאול מדוע לא יוצאים על סיון מפני שבועות? משום שיוצאים מפסח שסופרים מ"ט יום.

בבית ראשון יצאו רק על ד' חדשים: (1 ניסן, 2 אלול, 3 תשרי, 4 אייר - אבל פורים וחנוכה עדיין לא היה, וכן לא התענו בת"ב. בבית ראשון היה תקופה שכלל לא שלחו שליחים, כמו שמתבאר בפרק ב' שהיו משיאים משואות.

בבית שני בתחילתו כמאתיים שנה יצאו על חמשה חדשים: (1 ניסן, 2 אלול, 3 תשרי, 4 אדר, 5 אייר, [בבית שני לא התענו על חורבן בית ראשון וכן עדיין לא היה חנוכה].

בבית שני בהמשך יצאו על ששה חדשים, שכבר התווסף חנוכה. לאחר החורבן יצאו על ששה חדשים: (1 ניסן, 2 אב, 3 אלול, 4 תשרי, 5 כסלו, 6 אדר.

כאן מדובר על עדים שראו את החודש שמחללין את השבת לבוא ולהעיד, - הטעם לכך כתוב בהמשך המשנה "ובהן מתקנין את המועדות", והיינו שמן התורה מחללין את השבת על כל החדשים [כמו שמתבאר בסוף הפרק], אלא שאחר החורבן תקנו חכמים שלא יחללו את השבת, חוץ מניסן ותשרי שהעמידו דבריהם על דין תורה, משום שבהם מתקנין את המועדות.

תיבת "שבהן" אינו טעם על הדין הקודם, אלא זה משמש כמו תיבת "ובהן" ועוד דין אומרת המשנה "שבהן השלוחין יוצאין

לסיכום המשנה:
 "על שני חדשים
 מחללין את השבת
 על ניסן ועל תשרי"

לסיכום המשנה:

משנה ד'
 "על שני חדשים
 מחללין את השבת
 על ניסן ועל תשרי"

"שבהן השלוחים
 יוצאים לסוריא"

לסוריא" בשני החדשים הללו יוצאין השלוחין לסוריא להודיע שקדשו החודש, וגם על זה הסיבה "שבהן מתקנין את המועדות".

ונשאלת השאלה, הלא במשנה ג' למדנו שעל ששה חדשים השלוחין יוצאין, ולא רק על ניסן ותשרי?

מתרצת הגמ' שבכל החדשים שהשלוחין יוצאין אם מבערב יודעין שלמחרת בודאי יקדשו החודש, כגון שנראה בעליל, השלוחין יוצאין כבר מבערב, חוץ משני חדשים הללו אף שיודעין בבירור שלמחרת יקדשו החודש, אין השלוחין יוצאין, עד שישמעו מבי"ד שקדשו החודש, והסיבה לכך משום שיתכן שבי"ד יחליטו מסיבה כל שהיא לעבר את החודש, ואז יתקלקלו המועדות.

– זהו טעם על שני הדינים שלמדנו במשנה, וכמו שנתבאר לעיל.

"זבהן מתקנין את

המועדות"

– כשהיה בית המקדש קיים, עדים שראו את החודש בשבת, היו מחללין את השבת על כל החדשים, מפני תקנת הקרבן. והיינו קרבן מוסף של ראש חודש, כדי שיקריבו בזמנו.

"וזכשהיה ביהמ"ק

קיים מחללין אף על

כולן מפני תקנת

הקרבן"

– היינו שראו את הלבנה ברור וגלוי אעפ"כ סובר ת"ק שמחללין את השבת, ואעפ"י שבודאי ראוהו גם בתוך התחום, מ"מ מחללין כמו שמתבאר במשנה ו', שאם לא נתיר לחלל, אתה מכשילן לעתיד לבוא. ור' יוסי חולק שאם ראו את הלבנה ברור לא התירו לחלל את השבת, כי בוודאי יבואו להעיד אנשים שבתוך התחום.

משנה "בין שנראה בעליל"

ה' בין שלא נראה בעליל

מחללין עליו את

השבת, ר' יוסי אומר

אם נראה בעליל אין

מחללין עליו את

השבת"

– כל הזוגות הללו הלכו בשבת לירושלים להעיד על החודש, ור"ע לא הרשה להם להמשיך, משום שסבר כר' יוסי במשנה ה' שאם נראה בעליל אין צורך לחלל שבת, וכאן שיש הרבה עדים, בוודאי הדבר

משנה "מעשה שעברו יותר

ו' מארבעים זוג, זעכבן

ר"ע בלוד"

מפורסם בירושלים ואין צורך בעדים, ור"ג שהיה הנשיא טען לו שמכשילן לעתיד,

[הערה: בגמ' מבואר ששזפר ראש העיר לוד עיכבן, ומשום שר"ע לא מיחה בו קרוי על שמו].

– רבן גמליאל שהיה נשיא טען לו שאף שנראה בעליל מחללין את השבת, כי אם אתה מעכבן נמצאת מכשילן לפעם הבאה, אף כשלא יהיה נראה בעליל, כי לא ירצו ללכת שמא יעכבו בדרך.

– ואב ובנו שראו את הלבנה בחידושה, ילכו לבי"ד להעיד. ת"ק סובר שקרובין פסולים לעדות החודש, כמו שפסולין לכל עדות. ומה שסוברים שאב ובנו ילכו, לא שמצטרפין להעיד, דהלא הם קרובים ופסולים, אלא שאם יפסל אחד, יוכל השני להצטרף לעד אחר.

– ר' שמעון סובר שקרובים כשרין לעדות החודש, ולומד זאת מהפסוק שה' אמר למשה ואהרן "החדש הזה לכם" וביאור הפסוק עדות של חודש תהא כשרה בכס, והלא משה ואהרן היו אחים, הרי שקרובים כשרים לעדות החודש.

– טוביה הרופא ראה את הלבנה בחידושה, ובא להעיד עם בנו ועבדו הכנעני שכבר שיחררו, והרי הוא יהודי גמור.

– הכהנים מצריכים עדים מיוחסים לעדות החודש, ולכן פסלו את עבדו המשוחרר אך שהוא יהודי גמור, אבל אינו מיוחס. וצירפו את האב והבן לעדות, דסוברים שקרובין כשרין לעדות החודש.

שלח לו רבן גמליאל
אם מעכב אתה את
הרבים נמצאת
מכשילן לעתיד לבוא

משנה "אב ובנו שראו את
ד' החדש ילכו לא
שמצטרפין זה עם זה
אלא שאם יפסל אחד
מהן יצטרף השני עם
אחר"

"ר' שמעון אומר אב
ובנו וכל הקרובים
כשרין לעדות
החדש"

"אמר ר' יוסי מעשה
בטוביה הרופא
שראה את החדש
בירושלים הוא ובנו
ועבדו משוחרר"

"וקיבלו הכהנים אותו
זאת בנו ופסלו את
עבדו"

– "וכשבאו לפני בית דין קיבלו אותו ואת עבדו ופסלו את בנו" – בית דין של ישראל חולקים בשניים על הבית דין של הכהנים, והם הכשירו את העבד, שאינם מצריכים מיוחס. ופסלו את הבן להצטרף לאב, דסוברים שקרובים פסולים לעדות החודש.

– "אלו הן הפסולין" משנה ח' – משנה זו מדברת על פסול "רשע" מדרבנן.

– (1) "המשחק בקוביא" – היינו שמשחקים במיני חפצים, ד"מ, שניים שמים כל אחד מאה שקל, ומשחקים בקוביא, ומוסכם בין השנים שמי שינצח יקח את כל הכסף, – והמשחק כך הרי הוא גלן מדרבנן, והסיבה לכך, משום שבעצם כל אדם שמשחק במשחק כזה, הוא משום שסומך דעתו שהוא ינצח, וזה נקרא "אסמכתא" ואמרו חכמים שאסמכתא לא קונה, ולכן הוא גלן דרבנן, ופסול לעדות החודש.

– (2) "מלוזי בריבית" – בריבית קצוצה – שסיכם מראש על הריבית, האיסור מדאורייתא, ואז הוא רשע מדאורייתא, אך משנתנו מיירי בריבית שאינה קצוצה, ואז הוא רשע דרבנן.

– (3) "מפריחי זונים" – הוא כעין משחק בקוביא, שעושים תחרות יונים, דמי שהיונה שלו תגיע קודם לשובך ירוח את הממון.

– (4) "זסוחרי שביעית" – מיירי הכא באיסור סחורה מדרבנן.

– (5) "ועבדים" – פסול מדאורייתא ק"ו מאשה, – ועבדים היינו עבד כנעני שחייב במצוות כאשה.

– (6) "זה הכלל כל עדות שאין ה"אשה" כשרה לזה אף אין אינן כשרין לזה" – אשה פסולה מן התורה. וכל הפסולים שפסולים מדרבנן לא פסלו אותם רבנן אלא בדברים שהאשה פסולה, אבל לעדות שהאשה כשרה, אף הם כשרים. כגון להעיד על אשה שמת בעלה, ומותרת להנשא לזרים. אט להעיד על סוטה שנטמאת ואסורה לשתות.

– "מי שראה את הלבנה בחידושה בשבת, ובא להעיד ואינו יכול להלך, מותר להוליכו על החמור, אף שיש בזה איסור מחמר." משנה ט' – החדש ואינו יכול

- להלך מזליכין אותו
על החמור"
- ואף שכמה אנשים עוברים על חילול שבת, שמוציאים אותו מחוץ לתחום, ואף ברה"ר. ואף שהם בעצמם לא מעידים על החודש.
- "ואם צודה להם
לזקחים בידם מקלות"
- מללכת להעיד מותר לקחת בידם מקלות, ואף שמוציאים חוץ לתחום
- "ואם היתה דרך
רחוקה לזקחים בידם
מזונות"
- ואם היתה דרך רחוקה מותר לעדים לקחת בידם אוכל, ואף שמוציאים מחוץ לתחום.
- "שעל מזהלך לילה
זיום מחללין את
השבת ויוציאים
לעדות החדש"
- תיבת "שעל" אינו טעם לדין הקודם, אלא זהו דין חודש. ותיבת "שעל" משמשת פעמים במשניות במקום תיבת "ועל". וכך ביאורו, מה שמחללין את השבת להעיד על החודש, דווקא אם המרחק אינו יותר מלילה ויום, ויוכל להגיע עדיין ביום השלושים, אבל אם המרחק גדול יותר, לא ילכו להעיד, דאין תועלת בעדותן לאחר יום שלשים, כיון שכבר נתעבר החודש.
- "שנאמר אלה מועדי
ה' אשר תקראו
אותם במועדם"
- מפסוק זה נלמד לכל המשניות שהזכרנו שמחללים שבת לעדות החדש, והלימוד הוא שחז"ל למדו שכל מקום שנאמר לשון "מועד" דוחה שבת, וכאן נאמר "במועדם", ור"ח נקרא נמי מועד.